

SZIRMAI-DÍJ 1997

SZIRMAI KÁROLY EMLÉKEZETE

B O R I I M R E

Szirmai Károlyra emlékezünk most, hogy a Szirmai-díj kiosztásának ünnepén együtt vagyunk. Névadója ő ennek az irodalompártolási nemes gesztusnak, mint ahogy az 1930-as évek második felében a *Kalangya* szerkesztőjeként a vajdasági magyar irodalom leglelkesebb, egyben legszigorúbb animátora volt.

De nevét ma kiejtve mégis a szépfőrra gondolunk, aki a honi novellairodalom legsajátosabb formáját, a víziót teremtette meg, lévén lírikus prózaírói temperamentum, aki versben is meg tudott szólalni ihletettsége tömény pillanataiban. Tehát prózaversek és olyan elbeszélések sorolhatók műveinek e körébe, amelyek a lírikusra irányítják a figyelmet. Eltemetett világokról énekelt, „toronyba zárt embert” látott, az elembertelenedettség jajszeit hallgatta – általában az emberi létezés legáltalánosabb, valóban egzisztenciális kategóriáiban gondolkodott, és lázas expresszivitással is egyúttal, elárulva, hogy tudatában a nagy kezdőbetűs Élet képzelete eredetileg az élet teljességének a látványával volt egyenlő, amely maga az „örök ragyogás”. De műveiben gyorsan kifakulnak a fény motívumai, és csak ritkán villan fel a „jövő Napsugárházának” a képe a mindent elborító nagy sötétségben, és a melódiák zajokká silányulnak, ahogyan a köröm csikorog az üvegen kapaszkodás közben. A „létből való kimaradás” lírai élményét fogalmazta versben, prózában egyaránt, „úttalan utak” képét rajzolta fel, az elveszettség, a némaság, a fuldoklás látványa foglalta le képzeletét, felsorakoztatja a jeltelen sírokat, a „fálvak eltespedt emberte-remtőit”, mert ő „látta” lázas szemmel a „babonás messzi tengerfenéket”, azt, ami egykor a bácskai világ is volt. S meglátta a gonoszság leskelődő erőit is, és az éjszakai utcán felhangzó motorbicikli berregéséből az ember ellen törő erőket vette tudomásul.

Írt természetesen szabályos novellákat is a kisvárosi kis egzisztenciák el-
esettségéről, vágyaikról és nyomorúságukról. E sorok írója azonban, ha Szirmai
Károly nevét kiejti, a Nagy Csönd Vízióira gondol, s érzi a sötétben veszteglő
vonatok életutasainak a kétségbeesését és félelmét, mintha a novellákból
kiszurrano lidérceket látná!

A TOVÁBBÍRT VALÓSÁG

Judita Šalgo Van-e élet című Szirmai-díjas elbeszéléskötetéről

MIROSLAV RANKOV

Judita Šalgo első és egyetlen novelláskötete, a *Van-e élet* (Da li postoji život) 1995 utolsó napjaiban látott napvilágot, két, mérföldkönek számító regénye, a *Féknyom* (Trag kočnja) és az *Utazás Birobidzsánba* (Put u Birobidžan) között. (Ez utóbbi nemrégiben hagyta el a nyomdát.)

A kötet címében feltett kérdés talán csak elmés ötlet vagy költői játék maradt volna az irodalom hétköznapjainak tespedtségében, ha a bekövetkezett közösségi tragédia és a szerző személyes tragédiája, az életét az elején és végén behatároló háborús kataklizma meg a vele járó jelentéseltolódás révén nem nyer új értelmet, és a most már visszavonhatatlanul lezárult életmű mérlege megvonásának új összefüggésében nem válik múlt idejűvé: azaz, hogy volt-e, egyáltalán volt-e élet, vagy csak látszat az egész, az élet utánzata, hamisítvány, amivel szemben egyedül az autonóm valóságként értelmezett művészet volt és maradt hamisítatlan és eredeti. Ez a nyaktörőnek látszó elmefuttatás Judita Šalgo poétikájának lényegéhez vezet el, melynek ismertetőjegye, hogy írásai-
ban a valóságréteg és a fikció szüntelenül át- meg átszövi egymást részint úgy, hogy a két elem helyet, szintet cserél, részint pedig a valódi és apokrif adatok váltogatásával. Az frónó tulajdonképpen továbbírja a valóságot, átszabja, módosítja, átalakítja, tömöríti. Még a barátait is beleírja prózai szövegeibe, irodalmi hősökké gyűrja őket. Ekképpen Judita Šalgo elbeszéléseiben a valóságban megfelelő adatokkal, tényekkel találkozunk (ilyen például a szolidaritási népgyűlés Újvidéken, vagy a kanizsai írotábor), nemkülönben az újvidéki irodalmi élet ismert alakjaival (Voja Despotovval, Vujica Rešin Tucićtyal, Tolnai Ottóval, Végel Lászlóval, Boško Ivkovval, Miroslav Mandićtyal), hogy azután mindezek a figurák és történések, varázslatos módon, fantazmagórikus lázálmodokká változzanak. Olybá tűnik, hogy az írói szövegrétegek egyik szála mintha abból a valóságtöbbletből eredne, melyben századunk utolsó évtizede

igazán bővelkedik; a szerzót ez foglalkoztatja, mi több, lenyűgözi, mindvégig a valóságnak e béklyóiból próbál szabadulni, hogy átadhassa magát a másik vonulatnak: a meseszerűnek, fantazmagórikusnak, groteszknek, amely mintha Kafka „kabátujjából” pottyant volna ki. E két szövegréteg összeötvezésében maga a szerző is szerepet vállal, ennek az irodalmi kalandnak közvetlen résztvevőjeként, egyes szám első személyben ő is jelen van, azon fáradozván, hogy saját maga és olvasata számára legalább némi helyet szorítson a szöveg belső kötőszövetében magában. Mindezek az átszövdések azonban a legkevésbé sem kikonstruált, mesterkéltn agyszülemények – belső, immanens koherenciájuk van, logikusan következnek egymásból, művészileg megalapozottak és megindokoltak.

A világ érzelmi és gondolati tükörképét az élet értelmének és értelmetlenségének latolgatása közben Judita Šalgo mindannyiszor újraalkotja és darabokra töri. Ami pedig az érzelmeket illeti, azok állandóan az ész ellenőrzése alatt vannak, féken tartja őket az a racionalitás, mely megóvja a szöveget mindennemű patetikussallangtól, még az olyantól is, ami véletlenül kerülne bele. Judita Šalgo ezzel a novellafűzésével is elsősorban értelmiségi hangvételű, urbánus észjárású írónak mutatkozik be újra, olyanként, aki az élet magában álló, egészen konkrét tényeivel kizárólag mint a világ egyetemes képének egy-egy részletével foglalkozik. A jelenkori írók és költők azon (még mindig) szűk köréhez tartozik, akik a szerb irodalom hagyományaihoz képest a maguk külön útját járják, azokhoz, akikről mindennemű provincializmus, különösen pedig a montagnard-i tribalizmus úgy is mint témakör, nyelvi kifejezőmód és úgy is mint gondolkodásbeli kiindulópont vagy írói szintézis teljességgel idegen.

Az egyébként igen kiegyensúlyozott és egy hosszabb időszakban keletkezett novellagyűjteményhez, mialatt a könyv még nyomdában volt, a szerző egy vázlatokat, jegyzeteket – jövőendő elbeszélések csíráit – tartalmazó függelékot csatolt. Most már tudjuk: letakarította íróasztalát. Az olvasók elé tárta azt, amit különben minden író féltékenyen őriz és műhelyének titkaként rejteget. Mintha tudta volna, hogy ez a kötete sajátos végrendelkezés is egyúttal, mert többé nincs ideje ahhoz, hogy ezekből a kezdeményekből bonyolult, cizellált, kerek egészet alkosson. Ennek ellenére magukban is megállnak, egy-egy ecsetvonással érzékletesen körvonalaznak alakokat, időt és teret. Nekünk nem marad más hátra, mint hogy továbbgondoljuk, elképzeljük, a vázlat miként kelne életre, mint nagy formátumú olajfestmény. Természetesen szem előtt tartva Judita Šalgónak az elbeszélő próza belső drámaisága és dinamikája építésében tanúsított, kétségbevonhatatlan tehetségét.

Végezetül hadd emlékeztessünk itt, hogy Judita Šalgo írói munkássága során legelőbb is verseskötetekkel jelentkezett, ezeket követte egy regény, és most ez az elbeszéléskötet. Költészetére a nyelvi kísérletezés jellemző, olyan labo-

ratóriumi munka, melynek eredménye a verseiben fellelhető, képzeletdús nyelvi játékok. Az irodalmi lapokban és folyóiratokban megjelent első elbeszéléseiben a prózaszöveg formai és szerkesztési kérdései irányában végzett kutatásokat. Ezzel a legutóbbi elbeszéléskötetével pedig sikerült megalkotnia a lírai és a drámaforma szintézisét, sajátos művészi kifejezőmódra tett szert, érett elbeszélőként fogalmazza meg egy-egy írásának problémáját és értékeli át a valóságot.

Az a játékoság, a kételkedés, az ironia, a kísérletező kedv és a szövegbeli újszerűség, nemkülönbben a kutatás, a lázadás, a bele nem nyugvás szelleme, amely mind-mind annyira felismerhetően jellemzi Judita Šalgo elbeszélőművészetét, arra indította a kritikusokat, hogy a mostanában oly divatos posztmodernnek közé sorolják a szerzőt, ezzel a közös jelzővel illetvén napjaink, a századvég egy irónemzedékének munkásságát. Ámde a posztmodern Prokrusztész-ágyában akaratlanul is behatárolva, kézen-közön valahogy elvész Judita Šalgo írói művének nem egy lényeges, egyénítő vonása, sajátos, eredeti értékeként számon tartott lázadó szelleme, az örök lázadóé, aki volt az életben és az irodalomban egyaránt.

Márpedig Judita Šalgo elbeszélő prózája éppen ezeknél az autentikus irodalmi és esztétikai értékeinél fogva érdemesült a legutóbbi két esztendőben szerb nyelven megjelent legjobb elbeszéléskötetnek kijáró Szirmai Károly Irodalmi Díjra.

VAN-E ÉLET?

JUDITA ŠALGO

(Részlet)

... 1944 tavaszán J. M., az édesanyám, mielőtt deportálták volna a lágerba, elvitt Szabadkára, és egy Marika nevű magyar fiatalasszonynak, a razziában kivégzett egyik rokonunk özvegyének gondjaira bízott. Alighogy megismerkedtem, és egy kissé összeszoktam vele, édesanyám azt mondta: „Nekem majd el kell mennem. Amíg vissza nem jövök, itt maradsz Marika néninél. Mamának fogod szólítani. Senkinek sem szabad megtudnia, hogy ő nem igazi anyukád.” Egy fényképen, amely 1944 nyarán készült Kishegyesen – Marika ugyanis ide, a szülei házába vonult vissza velem együtt –, a falusi udvar kútjánál egy szép, karcsú, frissen ondolált, csipkegalléros, babos ruhába öltözött asszony mellett, egy olyan 3–4 éves forma, a háborús viszonyokhoz képest jól táplált leány-

gyermek áll, meztelenül, mintha az imént fürdették volna, de már gondosan megfésülve és masnival a hajában, a helyzethez nem egészen illő, felelősségtudatról árulkodó, roppant komoly arccal. A gyerek talán azért komolyodott el ennyire, mert visolygott a fényképezőgéptől, vagy azt mondták neki, hogy a fényképet, alkalomadtán, elküldik majd az édesanyjának, no de az is lehetséges, hogy azért látszik ilyen komolynak a képen, mert egyébként is olyan volt, hiszen egyetlen éjszaka alatt, oly hirtelen kellett felnőtté válnia és megértenie, hogy minden a világon mással helyettesíthető: az édesanyja is, sőt jómaga is. Marika, környezetéből kiközösítve bár – zsidó gyereket rejtegetett, s a faluban ezt tudták –, egész lényével, fiatalon megözvegyült szívének minden szeretetével nekem, az ideiglenesen, de ha a sors úgy hozza, talán mindörökre neki rendeltetett gyermekének szentelte magát. Minden bizannyal viszonztam is érzelmeit, komoly, mély, noha azért némileg óvatos szeretettel kötődtem hozzá. S amidőn 1945 májusának egy reggelén valamelyik szomszédasszony hozzánk szaladt a hírrel, hogy érkezik a transzport, s amikor Marika meg én a palicsi úton futva, utolértük a sovány, csúf férfiakból és nőkből álló, toprongyos menetoszlopot, majd amikor egyikük kivált a sorból, odajött hozzánk, és anélkül, hogy megérinteni merészkedett volna, csak merőn bámult rám – engem, a legeslegszebb ruhámban –, s amikor Marika így szólt: „No, visszajött az édesanyád”, én, azt mondják, mert erre nem emlékszem, elnyelte a feledés homálya, végigmérettem a menetoszlopból előjött asszonyt, és kijelentettem: „Szebb voltál, amikor elmentél . . .”

EGY EGÉSZ, AZ TÖBB, MINT KÉT FÉL

S A V A B A B I C

1.

Judita Šalgo *Féknyom* (Trag kočenja, Újvidék, 1987) című regényének, a szerző legkiteljesedettebb művének harmadik részében egyszerre csak az olvasó elé áll nem más, mint Zoran Mirković. S amíg a regény más olvasóiról, azokról, akik észrevételeket fűznek a kéziratához és az írónak ilyen-olyan, kiegészítő célzatú javaslatokat tesznek, nem történik említés, addig Mirkovićnak egy lapalji jegyzet jutott, melyben ez áll: „A férjem.” Nos, Mirković egyik javaslata, melyet könyvében Judita Šalgo fel is használt, annyira elbűvölő, hogy az egész regény végső kicsengéseként mindörökre emlékezetes marad.

Vera, a zsidó lány haját, ugyanis, indíttványozza Mirković, az SS-tiszt parancsára nem nyírák le, mielőtt a gázkamrába lép. „Az erő sámsoni szimbóluma a krematórium tüzeben dicsfényé izzik. Egy kicsiny mártír dicsfényévé.” Judita Šalgo regénye egészen másféle szenzibilitásból építkezik, csupa bomlás, hanyatlás ott minden, és már belső struktúrája szerint sem tűri el az efféle jeleneteket. Ez a megoldás ezért út el annyira a műtől, egyúttal viszont új megvilágításba helyezi. A szerző mégis felveszi regényébe, ez a válasz Judita örökös kételyére: lehet-e írni, van-e értelme írni a holokausztum után.

2.

Van-e élet (Da li postoji život, Belgrád, 1995) című elbeszéléskötetében Judita Šalgo olyan novellákat írt meg, melyeknek címét hét frótársától kapta. Kész performansz. Az elsőhöz Zoran Mirkovićtól kölcsönözte a címet: „Mese a savanyúkáposzta-árusról és oroszlán lányáról”. Alkalmasint ez az egyik legjobb, legtökéletesebb, legegyszerűbb novella Judita Šalgo egész életművében. Lehetetlen megszabadulni a benyomástól, hogy az írásban szereplő házaspár ezzel a két író-társunkkal azonos, kettejük poétikai rokon vonásai és különbségei annyira pontosan vannak megfogalmazva. Nem egyszerű együttműködés, hanem igazi alkotói bifurkáció ez. Még a végső konklúzió tekintetében is: mármint, hogy mi a valóság a két komplett alkotóegység mind-egyike számára.

3.

Judita Šalgo azért csinálhatott performanszokat, az általa kedvelt és megbecsült frótársaktól kérve hozzájuk címeket, azért írhatott novellákat parancsszóra, ámbar csak olyankor, amikor neki is kedve volt hozzá, mert kitűnő műfordító volt, már létező, megalkotott műveket fordított úgy, hogy „belülről ragyogta be őket”. Ha valaki, ő tudta, mi az irodalmi mű; hogy nem az a legfontosabb, kinek az ötlete, még csak az sem, hogy ki alkotta meg, ugyanis az idézhetőség úgyszintén jellemzi a műalkotást; fontos mozzanat, hogy az újraalkotó mekkora mértékben képes asszimilálni az anyagot, mennyire képes alkotó módon idomulni hozzá.

4.

Ámde ebben az elbeszéléskötetben azoknak az írásoknak a pandanjaként és ellenpontjaként, amelyek címét mások kölcsönözték a szerzőnek, vagy egy második rész is, a „Cím nélküli történetek” füzére. Huszonegy novellavázlat.

Ezek, legnagyobb sajnálatunkra, csupán vázlatok maradtak, azonban, szerencsére, legalább nyomdafestéket láttak. Micsoda fantasztikus romváros! Ebben a jelzés mivoltukban is többet érnek befejezett könyvek köteteinél. Érdekes, hogy ebben a formájukban még inkább Zoran Mirkovićara emlékeztetnek. Főleg a történetek magva. Szinte kibuggyan belőlünk a kérdés: meg lehet-e húzni közöttük a választóvonalat, hogy no, ez eddig Judita Šalgo volt, innen meg már Zoran Mirković kezdődik.

5.

A kötet címe: *Van-e élet*, de kérdőjel nélkül. A könyvben olvasható elbeszélés címe után azonban ott a kérdőjel. Ha Zoran Mirkoviçon áll, ő itt nem is emlegetné az *életet*, mert tudja, hogy élet van, hanem a *valóság* szó állna a helyén. Még hozzá kérdőjel nélkül, sőt kérdő mondat szerkesztés nélkül, egyértelműen világos és tagadó alakban: *Valóság nem létezik*.

6.

No de hát ki az a Zoran Mirković? Sarlatán! Firkász! Áltudós! Kérkedő! Csaló! – mondják nem ok nélkül. A többi között olyan könyveket is írt, mint amilyen az *Akusztika*, a világegyetem gnosztikus látásmódja; vagy: *Optika*, integrális fényelmélet. Csak bele kell lapozni valamelyikbe, és bárki, aki legalább középiskolát végzett, azonnal látni fogja, hogy ennek semmi köze a tudományhoz, vagy ha mégis, ez a kapcsolat, legyenhébber szólva, különös. Mindenki tudja, hogy a tudomány mekkora hatalom, és mennyire az emberiség boldogságát szolgálja. Honnan veszi magának a bátorságot Mirković, hogy lefitymálja az ilyen tudományt?

Még hozzá orvos létére, aki azt a legnagyobb mértékben, a gyakorlatban alkalmazza.

7.

Mirković tudja, hogy az a tudomány, melyet letűnt korokból örököltünk, amidőn még élt a tudomány nagy hatalmának illúziója, mennyire tehetetlen és veszedelmes. Ő egészen más, sajátos módon tekint az életre, a világra, s hát a tudományra is, vagy jobban mondva: vizsgálódásaiban nem az ésszerű magyarázatok után kutat, mert tudja, hogy az milyen ügyel-bajjal jár, hanem megsejtéseinek, a dolgok mélyebb értelmezéseinek, az átfogóbb igazságok, az egyetemes megismerés nyomába ered. Nem racionálisan, hanem intuitíve, mély sugallatait követve, melyeket csak néha-néha támaszt alá bizonyítékokkal.

Ezért van az, hogy inkább művészettel, irodalommal foglalkozik szívesebben. Eddig két regénye és két elbeszéléskötete jelent meg. De amiképpen tudományos traktátusai esetleg haragot és ellenérzést keltenek a hivatalos tudomány művelőinek körében, előfordul, hogy irodalmi műveit is értetlenkedés fogadja néha.

8.

Zoran Mirković legutóbbi elbeszéléskötete, *Az erény diadala* (Triumpf vrline, Újvidék, 1995), tökéletes ötvözet a szerző két legfőbb vezérfonalának: a tudományosságának és a művészetének.

Írói eljárásaira a sokféleség jellemző, mégis bizton felismerhetők egyrészt abból, hogy sohasem ismétlődnek, másrészt pedig nem nélkülözik azt az egyéni hozzáállást, amellyel a szerző személyében vegyíti egyetlen írói manuscip-tummá a kétfelől érkező különbözőségeket. Ezért a kötet bármelyik írása elemezhető: például az *Id* (micsoda bátorság egy német nyelvi szakkifejezést választani az elbeszélés címéül!), vagy pedig a *Levelek Danténak*, a *Hogyan nem írni novellát*, a *Hála*, a *Fehérre feketét avagy a kölcsönadott asszonyszerető* és így tovább.

9.

A választás mégis közülük a leghosszabbra, a *Manóka, a kis házi szellemre* esik. Nemcsak azért, mert ez az írás, terjedelmét meg az általa befogott nagy időegységet tekintve, nemkülönben gyakori váltásaival időben és térben már-már regénynek mondható, hanem azért is, mert történelmi tárgyú próza, továbbá, mert a benne alkalmazott eljárások amennyire újszerűek, éppoly sikeresek is. Milan Obrenović, az ifjú fejedelem, majd király és exkirály életében megjelenik egy kis házi szellem, mintha gyermekmesét olvasnánk. Ez azonban nem gyermekirodalom, itt a szellemnek, nevezhetjük ördögfióknak vagy akár angyalkának is, az a dolga, hogy segítsen megoldani a legnagyobb, legsúlyosabb emberi problémákat. Manóka a lelkiismeret egyfajta természetfeletti megtestesülése. Mirković gyakran folyamodik intuíciójához, ekképpen sajátos módon kelti életre a történelemnek azokat az elemeit, amelyekkel kapcsolatban az olvasók racionális magyarázatokhoz szoktak.

10.

Arra nézve, hogy a szerző miként él a metafizika eszközeivel történelmi alakjainak, a korabeli viszonyok és jelenségek ábrázolásában, hadd álljon itt egy példa. A szerbek volt királya, barátjával, Zichy gróffal beszélget annak alsó-tátrafüredi kastélya előtt. Milan király csupán egy mondatot ejt ki a száján, azt is olyan halkán, hogy egyedül a barátja hallja meg és talán a karcsú gyalogfenyő a forrás mellett. Amit mindebből az olvasó megért, valamiféle szomorúságra és melankóliára lehet következtetni. Ezután az író így folytatja: „Akkor hát miként lehetséges, hogy sok évvel később, az akkorra már felserdült fenyőfa némaságából, zuzmóval belepett ágkarjaiból, mely beléfojtotta a szót és maga alá temette az időt, Hamvas Béla mégis kiszűrje a lényegét annak, amiről azon az őszön a két barát beszélgetett, sőt annak is, amiről nem beszéltek, hanem a vizek és növények nyelvén értettek szót.” Majd következik egy idézet Hamvas *Fák* című esszéjéből (1934) a beszélgetés tanújában megtestesülő melankóliáról, mármint a fenyőfában, mely némán maga elé bámul a tó partján. Ezután pedig az elbeszélő kommentárját olvashatjuk: „Minderről a két barát nem ejtett szót, ám ha érzelmeiket kifejezhetnék volna a fák nyelvén, valahogy így történt volna. – Még soha ember, aki csupán egy fa nyugalmából olvas, nem írta le pontosabban két jó barát érzelmeit, akiket még csak nem is látott életében. – Jó, rendben van, Hamvas Béla, de a fa! – Még a fa is rendben van, de hát Platonósz!” – „Micsoda?! Hát két ember egyformán részesül a boldogságban, ha az egyik elejétől végig mindig boldog volt, a másik pedig eleinte boldog volt ugyan, de később megváltozott?” „Arról, hogy a boldogság az idő múlásával nőttön nő” című fejezetből. – Igenis nő. Akkor, amikor „az egész tájék alatt meghasad a föld, és a sötét tükörben megjelenik a világ arca”.

No tehát, nemcsak Milan király és Zichy gróf, hanem a magas és melankolikus fenyőfa képében egy élő tanú is; megsúlyosodott ágkarjaival nemcsak a hosszú életű fenyő, melyre negyven-egynéhány esztendővel később Hamvas Béla felfigyelt, hanem élő, eleven esszéje is; nemcsak Hamvas esszéje fél évszázaddal a megírása után, hanem a neoplatonista Plotinósz is majd kétezer évvel előbből. Mindez itt van egy helyen, két lapon összesűrtve Zoran Mirković novellájában! A művészet, az egyetlen olyan emberi tevékenység nagyobb dicsőségére, melynek élete, hatása és tartama évszázadokban, évezredekben mérhető.

11.

Ebből az értékes elbeszélésből a két első meg a két utolsó mondatát idézném még.

„– Volt egyszer egy király . . . Így kezdődnek a mesék, és akkor vége a játéknak.”

„Az ember olyan mértékben halott, amilyen mértékben felejt. »Volt egyszer egy király . . . « A mese ott kezdődik, ahol a játék végződik.”

Hát így mesél Zoran Mirković.

12.

No, és ez az ilyen elbeszélő, novellista és regényíró azt mondja, hogy valóság nem létezik. Talán igaza is van, mert sajnálattal kell megállapítanunk, hogy Judita Šalgo tényleg nincs. Igaz, létezik a műve, még ha nem is olyan kiteljesedetten, amilyen lehetett volna, és ahogyan ő szerette volna befejezni.

De hát Szirmai Károly sincs. Csupán anekdoták szólnak róla, az emberről, aki a verbászi cukorgyár tisztviselőjeként évtizedeken át hangszorgalommal dolgozik; igaz, megvan a műve, létezik egy irodalmi díj is, amely az ő nevét viseli. Mindez bizonyosan és bizonyíthatóan van.

Én sem létezem, és mi sem létezzünk: jöjjenek el holnap ugyanebbe a terembe, és meggyőződhetnek róla; holnapután is eljőhetnek, és a következő négy évben bármikor: mi nem leszünk itt, mi nem létezzünk.

Ha valóban értékesek, egyedül a megalkotott művek léteznek.

(A tizenkettő után a tizenhármának kellene következnie. De hát a 13-as szám sem létezik. Nem azért, mert az európai ember szerencsétlenséget hozónak tartja: amilyen racionalista, már milyenné lett zsákutcába jutott életében, az európai úgy magyarázza, hogy a 13-as Júdás miatt került ilyen rossz hírbe, aki – ugye – tizenharmadikként ült le az asztalhoz. Az ősi aritmetológia szerint a korai kereszténység legnagyobb közösségi számjegye a 12; amint nagyobb volt a csoport, újat alakítottak, ha kisebb, kiegészítették. A rend kedvéért, mindenesetre, úgy nézték, hogy kilegyen a létszám: a kerek egy tucat, ahogyan egyes vidékeinken mondják. Hasonlóképpen rendezték ezt más régi népek is, amelyek körében, például, a hét vagy a tíz volt a legnagyobb közösségi szám. A 13-ast tehát a keresztény számtudomány egyszerűen nem ismeri.

Az ősi aritmetológia Európával ellentétben különbséget tett a szám minőségi és mennyiségi jellemzője között; Európa csak a mennyiséget ismeri el. A legnagyobb és legkisebb szám az Egy. A Kettő tulajdonképpen Egy, melyet

felibe vágta. Sőt, a Kettő kevesebb, mint az Egy, mert többé nem lehet az, ami volt. A Három pedig . . . no de ne folytassuk . . .

Vagyis – és ez közelebb áll az európai ember logikájához – Zoran Mirković csupán a fele annak a közösségnek, melyet Judita Šalgóval együtt alkotott. Eszerint kevesebb, mint az Egy, ami nem is lehet többé.

Hogy pedig a számításnak ez a módja pontosabb a pusztán mennyiségmutatónak felfogott számszerűségénél, az abból is kiderül, hogy a Szirmai-díj – mint azonnal látni fogjuk – az idén is csak egy arany, nem pedig kettő, ahogyan némely együgyű európai várná.)

1998 januárjában

D. I.

*„Az olyan ember előtt, aki álmodik és énekel,
minden út nyitva áll.”*

(Lumashi, az énekes)

ZORAN MIRKOVIĆ

„Te, milyen az, ha valaki magyarul énekel? – hangzott a kérdés, mely kis híján válasz nélkül maradt. Ledermedten, mint aki álmából ébred s éppen nem jut eszébe, mit álmodott, a megkérdezett csak felsóhajtott: „Uh, az rettentően szép!” – mondta úgy, hogy lényének egyik fele ebben a felkiáltó mondatban maradt, míg az énekes Domonkos István másik fele már Svédországban leledzett, ki tudja, hanyadszor, és anélkül, hogy tudná, az az ország, ahol álmodik, Svédország-e, vagy pedig Svédország a valóságháttére egy másik, hosszú-hosszú, folytatásos álomnak, ebben egy kívájt fateknőre emlékeztető, befejezetlen hangszer vár rá, szabálytalanul ráfeszített, durva kenderkóc húrokkal, készen arra, hogy befogadja a még meg sem írt dalt, ezt duettban kellett volna elénekelnünk egy olyan nyelven, amelyen én álmodni sem tudok, neki viszont a mindene, a kiszáradt hangszálak tragikus, nyers rezegtetésére egyszerűsödött élet, álmában, mely gyakori és keserves ébredések révén köti és oldja a szó görcsét.

Túl kevés, hogy dal legyen belőle, de ahhoz elég, hogy a meg nem született dal egyetlen torokhangjából világra jöjjön az álom és a valóság határán lakozó lény, és megszólaljon egy olyan nyelven, melyen egyedül az álmodók értenek. Meglehet, először valóban csak egy hang hallatszott, az a torokból jövő, mély burukkolása a nőnek, aki aközben is beszél, amíg a szeretkezés szándékával

közeledünk hozzá. Böszörményi Klára, *A jósnő* egyik alakja, akit sohasem volt szerencsém látni ebben a városban, melyet alig-alig ismerek, s aki egyszer, hajdanában, a Domonkoshoz intézett kérdésben öltött alakot születésem előtt egy évvel, ekképpen most valósággá válik, és leszen megannyi meg nem énekelt dalnak kútffője.

Lehetséges. Az olyan ember előtt, aki énekel, s aki meg nem írt dalokat álmodik, minden út nyitva áll. Nem létező nők veszik körül, Csepel külvárosában a novemberi koraesten egy megkésett anyóka, amint esernyővel fellobogózott, kiszolgált gyerekkocsiban téglát fuvaroz, fagytól szederjes, összekaristolts kezében pedig karjanincs fabábut szorongat.

Lehetséges. Afféle álomképek, ál munkban megjelenő nők, a realitás és az illúzió, az álom és a valóság határán levő lények ezek. Élik a maguk külön életét, úgyhogy soha nem tudjuk meg, hol jönnek világra azok a gyerekek, akiket ál munkban nemzünk velük, ki lyukasztja ki a magzatburkot, ki köti el a köldökzsínort, varrja össze a gátat, pátyolgatja a duzzadozó tejsomókat, hogy meg ne sérüljenek. Gond nélkül váltanak arabusról franciára, vagy pihennek meg a szuahéli torokban képzett diftongusainak árnyékában.

Böszörményi Klára a hajdanvolt 1936. esztendőben kipeg-kopog végig Budapest egyik bulváriján, meg is tudnám mutatni a várostérképen, hogy melyiken, de nem teszem, mert épphogy eszembe ötlött személye, tessék, már itt jön velem szemben. Én meg nem vagyok seholl!

Először csak egy torokhang, csiszolatlan őseleme egy nyelvnek, melyet sohasem beszéltem, egy befejezetlen magyar dal lecsengése, a ruha alatt lezajlott önkielégítő művelet könnyű illata (a regénybeli szépasszonyok, az írók féltékenysége miatt, ritkán szeretkeznek másokkal), majd miután túlesett az Erósztól való szép megaláztatás borzalmán, örömteli könnyedséggel lépeget úgy, mint aki lelkiismeret-furdalása árán megszabadult a szerelem gyötrelmétől, és most sutba vágja, azaz otthagyja a szekrény, a történet alján. Az összes többi részlettel együtt, amelyekre immár nem akar visszatérni, egyszersmind az újakkal is, amelyekkel útközben találkozik. A regények hősnői meg az álombéli asszonyok eidetikus lények. Közéjük tartozik ő is. Nincs olyan apróság rajta vagy körülötte, melyet ne vennék észre. A lábfejét, rüsztyjeinek ritmikus letoppanását Bartók Béla ütőhangszerekre írt versenyművének ütemére, a hideg okozta fájdalmat, mely cipőjének prémmel bélelt szegélyétől föl, egészen a még forró lágyékáig terjed, s ő, kissé meggörnyedve, az ölében szimmetrikusan lüktető erek felé hajol, behajtott kabátzárnyal védi azt a nedves és duzzadt rést, amely forrón, kéjesen bizsereg még, majd a nagy hideg meg a világ miatt duzzogva, dacosan folytatja örömteli útját, szinte repül barátnőjéhez, Esterházy Erzsébethez, akihez teára hivatalos. Szeretettel szorítja ajkára a tőle kapott, kettős E kezdőbetűvel hímmzett zsebkendőt, hogy csillapítsa a

fájdalmat fogínyében, amely abba sajdult bele, hogy megkísérelte elharapni a cérnát azon a Singer-géphez tartozó spulnin, amely a szekrény fenekén felejtve hevert a többi kacattal együtt: a gumi kapcsos harisnyakötő, a hashajtót meg Orion rádiót reklámozó, régi újságpapírba csomagolt lemez, a Schubert-szerenád társaságában, ő pedig egyazon időben mászkál az utcán, és kuporog a szekrény aljában, ami csakis álmunkban és a mesében lehetséges, lerázza hajáról a havat, és mosolyogva mondja:

„Nem értem, mit esznek rajtad más nők. Velem egyszer sikerült álmodnod, és soha többé” – teszi hozzá gyors hangulatváltással, amely annyira jellemző a nem létező nőkre. „Akkor majd más nőkkel álmodom” – próbálom ugratni. „Könnyű neked, te létezel, nyavalyás!” – és kezével jelzi, hogy ne zavarjam, amíg hallgatja a zenét. „Nem hallok semmit” – nevetgélek zavartan nem tudván, hogy lépre csalnak, onnan pedig csak megtépázva szabadulok, többé nem leszek olyan, mint álmában vagyok. „Ha nem hallod, hát majd meglátod. Most rajtad a sor, hogy megszenvedj, mint ahogyan én kínlódtam, amikor életre kelttéél egy nyelvben, melyet nem értek. Hogy legalább egy kicsit érezzed, micsoda kínokat álltam ki, amikor rám raktad a cirill betűs frás béklyóit. Tudni akartad, milyen az, ha valaki magyarul énekel? Tessék, itt az alkalom. Ugyan, mintha még sohase lettél volna fordított világban! Láttad, mint járt Lumashi, az énekes. Csupa siránkozás lett a lelke, ez minden, ami a dalból megmarad, mindig így van.”

Az ilyen teremtményekkel való beszélgetés, mint amilyen Böszörményi Klára, könnyen átsiklik egyik nyelvből a másikba, egyik világból a másikba. Legtöbbször hétköznapi csevegések ezek, de megtörténik, nem is olyan ritkán, hogy – miközben olvasok – ravaszul a hátam mögé lopakodik, és becsempész a könyvbe egy-egy olyan bekezdést, amilyen ott sohasem volt, amit, persze, képtelenség bebizonyítani. Hihetetlenül hangzik, mégis igaz, hogy egy száz évvel ezelőtt megjelent könyvben van egy passzus, melyet mintha Klára iktatott volna oda (ugyan mikor?):

„A lélek »az élet tükröződése«, az élő és látható ember másik énje »szunnyad«, miközben az ember végtagjai mozognak; az alvóknak álmában megmutatkozik a jövő. Ez a psziché az ébren levő embernek a tudatalattijában lappang, de semmi esetre sem fedi a szellemi erőkné azt az összességét, mely egyetlen és egyedi lényben vagy fogalomban összpontosul, s amelyet a »psziché« a filozófusok körében, de a kor mindennapi nyelvhasználatában is jelent. Ez a fogalom itt is a másik énünket jelöli, azt, aki az élő emberben lakozik, s akiről mind az ősi néphit, mind pedig Homérosz költészete tud. Azonban előtérbe tolokodott egy teológiai gondolat. Eszerint az embernek ez a tükröződése egyes-egyedül az istenektől eredeztethető, ezért aztán ebben vélik

megtalálni az okát annak, hogy a test halála után, a lélek minémúsége tovább él.”

Böszörményi Klára más módon is szólni tud. A száraz juharfalevél zizegésével, melyet a szél sodor a fagyos járdán, a fák tüskés, öklelőző hegyének csattogásával, amikor az ilyen fatető, miként egy-egy fordított, lepkeszárny betű a földre, de nemcsak oda, hanem egy hangszer, egy elnémult dalt zengettett hangszer durva húrjainak kórára borul.

Mégis, legszívesebben fattyúmondatok varázslatos betűzdelésével él. Ugyanannak a könyvnek a 329. lapján mintha csak folytatná a megkezdett beszélgetést: „Az istenség elkészítette a kivitelezési tervet, melyben az emberegynén és sorsa csupán eszközül szolgál.”

Az efféle túlvilági beszédmód csodáival, csakúgy, mint a nővel és az álommal szembesülve, az ember gyermek leszen újra, és ámulva kérdezi – jé, hát ez lehetséges? Ő egész idő alatt itt állt, és csak arra várt, hogy beszélgetésünk eszközéül szolgáljon? Kérdések, melyekre nincsen válasz. Egy világban, amely nem ismeri az előbb és az utóbb viszonylatát, minden válasz egyformán igaz és hamis. „Vajon mond-e neked bármit is az a tény, hogy ez a könyv pontosan száz évvel ezelőtt íródott?” A kákán is csomót keresve akadékoskodom: „Nem éppen napra pontosan. Itt az áll: 1893. november 1. Ma meg már november 27-e van.” – „Tégy még egy kísérletet, még egyszer nyisd ki a könyvet.” Most már félek. Noha fekszem, lábamból elszáll az erő. Feltételezem, hogy valami trükk az egész, vagy pedig álmodom, ami egyre megy. Odanézek, és ezt olvasom: Heidelberg, november 27. Lassanként magamhoz térek, s megjegyzem, hogy ez a dátum a második kiadás előszava alján áll. Az átejtés azonban mégis sikerült. Én pedig megtapasztaltam, amit akartam. Ilyesmit csakis olyan asszonyok művelhetnek velünk, akiket szeretünk, akikről álmodunk. A mesék, a fabula világában, ahol élők és holtak egyaránt vannak, hogy ott övék legyen az örökkévalóság.

„Ez a világ, Klára, valóban létezik?” Még mielőtt elhangzott volna a kérdés, gúnyosan válaszol: „Nem. Mi több, világok léteznek. Az élet? Igen is, nem is. A halál? Igen, ami paradoxon”, majd sietve hozzát teszi, nehogy elfelejtse: „Csak az álmodik szépeket, aki szereti önmagát. A gyerekek, a nők, a költők. A kutyák. A következő életedben kutya leszel. Légy jótevő, felebarátaidnak osztogass csontot, hogy a másik életedben neked is hasonlóképpen viszonzatassék. Ez a költők sorsa”, aztán szigorúbban, komolyan, még ezt is: „Írj neki. Mondj köszönetet. Én egy meg nem írt dalból születtem.”

„A valóságban, az ébrenléti világban létezik-e Böszörményi Klára?”

„Nem létezik. Az író számára nincs súlyosabb büntetés, mint az, ha regényalakja életre kel. Az ősi hiedelem szerint az ember csupán élete végén láthatja önmagát. Az irodalmi figura, hogy élhessen, egyedül a finoman szatírált papír

nyoszolyájában születhet, jószagú garmondok és csillámló astérisque-ok kertjében sétafikál, a betördelt „spigliben” nézegeti magát. S ciceróban feszítve álmodja álmait. Az egyetlen eleven hazugság a sohasem volt emberek igazsága. Mit jelent »lenni«? Mikor láttad utoljára Domonkos Pistát?”

„Akinék Böszörményi Klárát köszönhetem.”

„Nem tartozol neki semmivel. Mind a ketten nekem vagytok adósaim. Írd meg neki.”

„Nem tudom a lakcímét, és a telefonszáma sincs meg.”

„Nem is kell. Azért vagyok én itt. Hm, a költők is álmodnak?” Megfogja és úgy vezeti a kezem, mint valami spiritiszta szeánszon: „Írj!”

„Kedves Domi”, kezdtem bizonytalankodva, mint aki most ébred, „a költők fényes nappal álmodnak . . .” Eredetileg azt írtam, „az éjszaka az ideje, amikor a költők álmodnak”, de áthúztam. Klára igyekszik mindebben megzavarni. Mindig így csinálja, hogy megbizonyosodjon, mennyire ragaszkodom hozzá.

„Foglalj bele engem is. Most majd végre magyar nyelven látod viszont a gondolataidat, választ kapsz feltett kérdésedre. Írj meg engem ezen a nyelven, mindketten álmodtunk. Találj ki valami szépet, hadd lássam, mennyire szeretsz.”

„Te mélyen bennem gyökerezel, látni is alig látlak annak a buboréknak a lakójaként, mellyel a halak bukkannak föl a valóságból, és merülnek újból az álomba . . . Eh, csupa régimódi, naiv, sekélyes, édeskés frázis. Azt hiszed, újra viselném valaha is azokat a divatjamúlt kalapokat, amelyekben megismertél? Több őszinteséget kérek!”

„Kedves Domi! Te sem vagy, én sem vagyok, csak Böszörményi Klára, a Jósónő, a regény főhőse van. Ki született nem is a dalból, hanem amit arról csak kérdezni bátorítottam, a papír követelőző fehérségétől való félelemből, s azóta is itt bujkál a kurrens és a petit verzál között.”

Dühödten megpróbálja kitépni a kezemből, és darabokra szaggatni a papírt. Imádom dühkítőréseit, azokat a verekedéseket, amelyek mindkettőnk halálával végződnek. Kitéart szárnyakkal olyan fenyegető pozitúrában ront rám, ahogyan a denevérek és más éjszakai szörnyetegek támadnak, hogy azután testének azzal a részével, amelyről általában feltételezhető, hogy a leggyengédebb, azon a ponton helyezze el fullánkját, ahol viszont én vagyok a legerzékenyebb.

„Hazug dög! Azt hiszed, megszabadultál álmaidtól, amelyekben Böszörményi Klára szerepelt, és most mehetsz máshoz? Te kurafi!”, tajtékszik, megkísérli, hogy szárnyaival leszorítson, és megadja az utolsó döfést az álom meg Erősz kiürült fullánkjával.

Mindketten drámaian haldoklunk, mert a fullánk már behatolt, és az álom valóságba vált át. Hogy pedig mégis az övé legyen az utolsó szó, leveletem a

garmond és a petit verzál közös orgazmusában kélt, csúfondárosan elferdített kurzívval próbálja befejezni. Közvetlenül a „Kedves Domi!” alá, egész kitárt szárnyával, testével, lelkével, utolsó lehetetével, reszketegen odaírja:

„Mi az éjszaka?”

Dal. Egy ennél szebb világ. Melyhez mindaz fűz bennünket, amit szerettünk, mielőtt majd felrésznek álmunkból.

*

Kedves Barátaim!

Köszönöm a kitüntető díjat, a magam nevében, de mindenekfölött és mindenekelőtt Judita nevében, a díjat, melyet művéért kapott, s amely már a címében bölcsen, váteszien, érzelmesen feltett kérdésre – *Van-e élet* – keresi a választ, de mindhiába, mert akárcsak a világ többi nagy alapkérdése, erre sincs egyértelmű felelet: nem mondhatjuk sem azt, hogy élet van, sem azt, hogy nincs. Mert ha van, akkor én mért vagyok itt egyedül, ha meg nincs, akkor mit keresek itt?

Ő ma nincs közöttünk, élet nincs, következőképpen világ sincs.

A világ létezik, eszerint ő is itt van, a gondolatainkban és a gondolataival.

Ez a dilemma régebbi, mint gondolnánk, az ember tudatraébredésével egyidős, mégis megoldatlan mind a mai napig.

A Közép-Európa térségeit belakó közvetlen szellemi őseink, harmincezer évvel ezelőtt egy ugyanilyen napon, öklömnyi kis kőszobrocskákat helyeztek gyermeksírokba, szándékosan olyanokat, hogy azok a torzó látszatát keltsék. Noha egyébként mesterei voltak a kőfaragásnak és olyan formaérzékkel voltak megáldva, hogy azt Brancusi, Henry Moore vagy Giacometti is megirigyelhetné, a kultikus istennő alakmásának e befejezetlenségével kétségkívül afőlötti szomorúságukat akarták kifejezni, hogy a világ, íme, nem létezik, illetve állhatatlanságában megfoghatatlan. Szobrocskáik szeszélyes körvonalai ma is a kétségbeesett életigenlés képzettársítását keltik. Kultikus jelképségüket jól érzékelteti az a megállapítás, hogy az istennő arcára hulló árnyék, mely a befejezetlenség következménye, egyfelől az ember szomorúságát és a reménnyel átszótt szenvedésben való megdicsőülését, másfelől pedig az istennő megfeddését, szent trónusáról való letaszítását, megbüntetését fejezi ki. Ugyanazt tehát, mint később a cserépedények összetörése a temetési szertartás során, vagy a nők arcának megszabdalása. A halál a Szűzanya fényes arcát is beárnyékolja. Mindezenközben persze nem sok szó esik, de érzelmekben azért nincs hiány; csupa szimbólum minden, azaz jelképek helyettesítik mai szóbeli kifejezőképességünket: a befejezetlenség azt jelenti, hogy „az istennő szomorú”, mert csúnya,

immár nem az öröm, hanem „a fájdalom istennője”, híján van annak a csodatevő erőnek, mellyel az e világit örökkévalóvá varázsolja, és mivel hogy így szándékosan elcsúfították, az élet meg a nemi öröm istennőjéből annak nővére, az alvilág fájdalmasan fancsali istennője lett.

Amidőn Isten ama hajdanvolt időben megölte az embert, az éppolyan kegyetlen büntett volt, mint az, ami napjainkban történik. A teljesség hiánya, a befejezetlenség a bizonyítéka az istenség ontológiai bűnösségének; hogy élet nincs, ennek a ténynek a következményeit további sorsában az istennő is viseli, beteljesedett átokként őt is eléri a végítélet, és íme, Istennek az embert sújtó bűne, mint a világmindenség egyik legnagyobb büntette, még harmincezer év múltán sem évül el. Hajdani ősünk a miénknél nagyobb őszinteséggel, egyszerűen megkérdezte az ő istenségét: Van-e élet? Ha egyszer vége szakad úgy, hogy nincs többé, akkor sem az élet, sem a világ nem létezik, mert állhatatlanok. S a válasz már hosszú ideje késik.

Az őskori ember is tudatában volt a halál tragikus és elkerülhetetlen tényének. Ő is, akárcsak manapság mi, átérezte az élet tragikumát, ámde ugyanúgy, mint mi ma, ő sem tudott ellenállni a kataraktikus, sámáni révület szemfényvesztésének, a szertartás forogatos mágiája hatásának, amely ma is lenyűgöz bennünket a művészet mágiája, mindenekelőtt az irodalom, közelebről pedig az antik dráma misztériuma révén, amely a megsejtett halhatatlansághoz fűződő, ősi mágikus szertartások egyenes ági folytatása.

Lehet, hogy élet nincs, és a világ sem létezik, viszont megvan az emiatt érzett bánatunk, mellette aztán könnyen becsempészi magát egy hajdani, tűnt szerelem emlékének öröme meg a viszontlátás reménye, ha nem másban, hát legalább abban, ami valamikor élőszóként elhangzott és a művészet szentsége által felmagasztosult. Mégis: a szellem a minden, a világ a mellékes.

A nem létező világ kategóriája, ahogyan én értelmezem, nem olcsó nagytmondás, nem is hízalgés a misztikusoknak – noha készségesen elfogadom eredményeiket –, hanem a művészet sajátos tiltakozása a világ eltűnése ellen. Amikor Belgrádban az íróklubban felolvastam *A világ nem létezik* című esszét, lefogadtam a jelenlevőkkel, hogy jó – száz év múlva találkozunk, és ha valaki továbbra is kitart állítása mellett, hogy a világ létezik, annak fizetek egy vacsorát. Nem is álmodtam, kik mennek el nagyon hamar a tanúk közül.

A tétel, miszerint a világ nem létezik, agnosztikus lelemény lehetne, ha emögött a credo mögött ott nem állna a Kelet és a Nyugat egész egyházi és bölcséleti gondolatrendszere: *nem az, hogy világ nincs, hanem az, hogy lélek van.*

Ha volt – lesz is.

Az egyház ősi tanítása: az, ami nincs, a jelenlét része lesz, méghozzá a kétségbevonhatatlan jelenségeknél is állhatatosabban, de csak akkor, ha szeretet övezte. Az ok, akik nincsenek, lényünk részei, de még mennyire! Mi

nekik segítünk, hogy ne tűnjenek el, ők meg nekünk, hogy megmaradjunk; segítenek szóval, valamikori szeretetünk élőszavának erejével, azzal az erővel, melyet annak idején beljűnk plántáltunk, és tettel, amely nem a múlt, hanem igenis a jelen. Nem igaz, hogy többé nem segíthetünk rajtuk, s hogy többé semmi hasznukat sem láthatjuk. Minden egyházi tanítás azon a kétségbevonhatatlan tényen alapul, hogy a távollevő jelen van bennünk, mi pedig a távollévőben.

Mennország és pokol létezik, csupán abban a nem létező, másik világban vannak, a múltbeli szeretetben és gyűlöletben, melyet néhai szeretteinkben elültettünk, az ajándékokban, melyeket egykor adtunk, most pedig megtévezve kapjuk vissza. A másvilág: a múltunk, a mi egyetlen világunk, s azért mondjuk, hogy van is meg nincs is, mert ez attól függ, hogy tetteink megérdemlik-e, hogy emlékezzünk rájuk, vagy sem. A másvilág nem létezik, de azért életre kelhet és ölhet.

Az ember vagy a világ, ha nincs múltja – ez a legállhatatlanabb, illékony valami –, nem létezik.

Az égvilágon semmi sem változott a lét legutóbbi harmincezer esztendeje alatt.

A lélek, nem a világ létezése óta. Mert egyedül a lélek létezik, a lélek emlékezik a múltra és a jelenre, meg reménykedik a jövőben, ellenben a világ, amely híján van a reménynek és a szeretetnek, nem létezik.

Semmi sem áll távolabb tőlem, mint az, hogy kétértelmű álokoskodásokkal valamiféle szimpla miszticizmus vizeire csábítsak bárkit is. Nehogy a szenvedély elfogultságával megszenteltelensük a tisztos metafizikát, no meg az igazság kedvéért, nemkülönben a kizárólagosság veszélyeinek tudatában, el kell ismernünk a másféle vélemény létjogosultságát is.

Mielőtt távozott volna, híre jött, s ennek megörültünk, hogy ez a könyv, amelyet önök díjra érdemesztettek, egy másik irodalmi díj várományosainak szűkebb körébe került. Mivel pedig valakik, kerülő úton, megneszelték, hogy ő a díj odaítélését valószínűleg nem fogja megérni, a neve lassanként fakulni kezdett a jelöltek listáján, hogy távozásával azután végleg kifakuljon. Mi több, a könyv, melyet úgyszólván élete leáldozásáig írt, az idén ki is maradt a számításba jöhető művek címsorából.

Mindez csak alátámasztja az illető műtípusok azon nézetét, miszerint az élet, a maga teljességében, csakugyan létezik, ami persze egészséges és dicséretes alapelv; és minthogy az alapéptímmennyel meg a feléptímmennyel egyetemben létezik, a dialektikus materializmus mércéi szerint meg is kell szünnie, még-hozzá valamennyi formájával és tartalmával együtt, következképpen a továbbiakban nem kell mérlegre tenni azt sem, amit ez az élet teremtett. Miként lehetséges, hogy bizonyos személyek e művészetnek nevezett obskúrus és

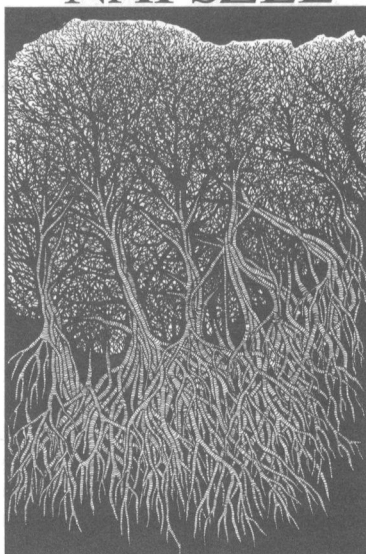
infámis tevékenység dolgában továbbra is ugyanazon elvek alapján ítélkeznek, melyeket ők is olyanoktól tanulták meg, akik rég porladnak már, azt én valóban képtelen vagyok megmagyarázni.

Mi azonban, nemcsak a pillanat ünnepélyességének hatása alatt, hanem úgy is, hogy tökéletesen tudatában vagyunk a művészet, e több mint reális illúzió időtállóságának, teljes joggal hihetjük, hogy az élet nem létezik, s ekképpen, némi ravaszkodással és úgyszólván az abszolútum orra előtt, a tartós létezés tartományába mentsünk át olyan értékeket, melyek megsemmisülése elérhetetlenfené és értelmetlenné tenné önnön létezésünket is. Hogy ez így igaz, éppen az önök jelenléte bizonyítja e pillanatban, amikor én, mint aki ideiglenesen van jelen, átveszem a díjat annak a személynek a nevében is, aki – hisszük – ideiglenesen és csak látszólag nincs jelen, a halhatatlan Goethével együtt vallva: „Ami eltűnt, a szememben valósággá válik.”

Zoran *MIRKOVIĆ*

A szövegeket *BORBÉLY János* fordította

Tari István NAPSZÉL

Forum